

İslam Coğrafyacılarından Bazılarına Göre Hind Alt Kıtasına Dair Bazı Tespitler

Some Findings About the India Subcontinent According to Some Islamic Geographers

ÖZET

Günümüzde Hindistan, Pakistan, Nepal, Butan, Bangladeş ve Sri Lanka gibi devletleri ihtiva eden, Umman denizi ve Bengal körfezi ile çevrilen ve Himalaya dağlarının güneyine kadar uzanan Hind Alt Kıtası tarihin her döneminde göz önünde olan bir coğrafya parçası olmuştur. Bölgeye Müslümanların ilgisi Hindistan'ın güney sahillerini ziyaret eden gerek tüccar gerekse dinlerini anlatan tebliğcilerin faaliyetleri sayesinde gerçekleşmiştir. Bu şekilde İslam'ın girdiği bölgede daha sonra fetih hareketleri düzenlenmiştir. Bu bağlamda Muhammed b. Kâsım'ın gayretleriyle İndus nehrinin aşağı kısmındaki bölgeye kadar ulaşan Emevî fetihleri gerçekleşmiştir. Nihayetinde Gaznelilerle başlayan ve diğer Türk iktidarları tarafından sürdürülen düzenli askeri faaliyetler yapılmıştır. Böylelikle fethi tamamlanan bölge göç hareketleriyle İslamlaşma sürecine girmiştir.

Müslüman devletlerin ilgi alanına giren Hind Alt Kıtası tabiatıyla İslam coğrafyacılarının eserlerinde de yer bulmuştur. Söz konusu eserlerde bölge tüm yönleriyle ve teferruatıyla işlenmeye çalışılmıştır. Biz bu çalışmamızda İstahrî, Makdisî, İbn Rüste gibi İslam coğrafyacılarının eserleri çerçevesinde Hind Alt Kıtası'nda yapılan tarım, hayvancılık ve ticaret faaliyetlerinden bahsedip bölgenin ilginç olayları hakkında bilgi vermeyi amaçlamaktayız

Anahtar Kelimeler: İslam, Hint Alt Kıtası, Coğrafya, Tarım, Ticaret.

ABSTRACT

Today, the Indian Subcontinent, which includes states such as India, Pakistan, Nepal, Bhutan, Bangladesh and Sri Lanka, is surrounded by the Sea of Oman and the Bay of Bengal, and extends to the south of the Himalayan Mountains, has been a prominent piece of geography in every period of history. The interest of Muslims in the region was realized thanks to the activities of both merchants and preachers who visited the southern coasts of India. In this way, later conquest movements were organized in the region where Islam entered. In this context, with the efforts of Muhammad b. Kasım, the Umayyad conquests that reached the lower part of the Indus river were realized. Finally, regular military activities were carried out, which started with the Ghaznavids and continued by other Turkish governments. Thus, the region, which was conquered, entered the process of Islamization with migration movements.

The Indian Subcontinent, which is in the interest of Muslim states, naturally found its place in the works of Islamic geographers. In these works, the region has been tried to be treated with all its aspects and details. In this study, we aim to give information about the interesting events of the region by talking about agriculture, animal husbandry and trade activities in the Indian Subcontinent within the framework of the works of Islamic geographers such as Istahri, Makdisi and Ibn Rusta.

Keywords: Islam, Indian Subcontinent, Geography, Agriculture, Commerce.

GİRİŞ

Asya'nın güney kısmı içerisinde yer alan Hind Alt Kıtası oldukça geniş bir coğrafya parçasıdır. Nitekim günümüzde Hindistan, Pakistan, Nepal, Butan, Bangladeş ve Sri Lanka gibi devletleri ihtiva etmektedir. Sınırları itibariyle Umman denizi ve Bengal körfezi ile çevrili olan Hind Alt Kıtası Himalaya dağlarının güneyine kadar uzanmaktadır. Söz konusu bölge sınırlarının genişliğinin yanında birbirinden farklı pek çok insan kitlesini barındırması ve bu kitlelerin sağladığı çoğulcu kültür yapısı sebebiyle coğrafyacılar tarafından kıta diye adlandırılmayı fazlasıyla hak etmektedir.

İslam coğrafyacıları yüzölçümü bakımından yukarıda da temas edildiği üzere geniş bir alanı içine alan Hind Alt Kıtası'nın coğrafi konum ve sınırlarını verirken farklı yöntemler kullanmışlardır. Buna göre bölgeyi Sind ülkesinin sınırları çerçevesinde ele alanlar olduğu gibi hem Hind hem de Sind ülkesinin sınırları bağlamında değerlendirenler de olmuştur. İbn Hurdâzbih, İstahrî ve Makdisî gibi coğrafyacılar konuyu birinci kategoride inceleyen coğrafyacılarıdır. Hudûdü'l-Âlem'de hem Sind hem Hind ülkesinden ayrı ayrı bahsedilmektedir. Öte yandan İbn Rüste gibi sadece Hind ülkesini tanıtan coğrafyacılar da bulunmaktadır (İbn Rüste, 1967:132). İstahrî bölgenin sınırlarını net bir şekilde çizmektedir. Ona göre Sind'in kendi alanının yanı sıra Hind, Mukrân, Tûrân ve Budha

İsmail Pırlanta¹

How to Cite This Article

Pırlanta, İ. (2023). "İslam Coğrafyacılarından Bazılarına Göre Hind Alt Kıtasına Dair Bazı Tespitler" International Social Sciences Studies Journal, (e-ISSN:2587-1587) Vol:9, Issue:114; pp:7959-7966. DOI: <http://dx.doi.org/10.29228/sssj.71194>

Arrival: 19 June 2023
Published: 31 August 2023

Social Sciences Studies Journal is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

¹ Prof. Dr., Yozgat Bozok Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Siyer-i Nebi ve İslam Tarihi Ana Bilim Dalı, Yozgat, Türkiye. ORCID: 0000-0002-8689-3991

ülkelerinin bir parçası da bölgeye dâhildir. Doğusunda Fars denizi vardır. Batısında Kirmân ve Sîstân'ın çöllük arazisi bulunmaktadır. Kuzeyi Hind arazisi ile çevrilidir. Güneyini ise Kufs ile Mukrân arasında yer alan geniş bir çöl kuşatmaktadır. Fars denizi bölgenin doğusunu ve çölün arka kısmından güney yönünü çevrelemektedir (İstahrî, 1927:170). Hudûdü'l-Âlem'de ise Sind coğrafyası şöyle anlatılmaktadır: "Bu ülkenin doğusu Mihrân nehri, güneyi Büyük deniz, batısı Kirmân eyaleti, kuzeyi Horasân sınırlarıyla birleşen bir çöldür. Sıcak kuşakta bulunan bu ülkenin çok sayıda çölü, az sayıda da dağları bulunmaktadır" (Hudûd al-Âlam, 1970:122). Esere göre Hind bölgesi doğudan Çin ve Tibet, güneyden Büyük Deniz (Hint Okyanusu), batıdan Mihrân nehri (İndus), kuzeyden ise Vahân'a dâhil olan Şeknân ülkesi ve Tibet'in bir bölümü ile çevrilmiştir (Hudûd al-Âlam, 1970:86).

Bölge coğrafi konum ve şekline göre iklimsel özellikler göstermektedir. Genel itibarıyla çok sıcak bir bölge olarak tanımlanan Hind Alt Kıtası'nın orta kesimi ılıman bir iklimdedir. Sahile yakın yerlerde havanın rutubetli olduğu ve iç kısımların da ise az yağmur yağdığı anlatılmaktadır (İstahrî, 1927:177,178; Makdisî, 1967:478; Hudûd al-Âlam, 1970:122; Tirazî, 1403/1983: I/48-50).

Hind Alt Kıtası'nı oluşturan Sind ve Hind bölgelerinin yerleşim merkezleri hakkında coğrafya kitaplarında verilen bilgiler değerlendirildiğinde şu tespitleri yapmamız mümkündür.

Mukrân

Sind'in Kirmân yönündeki ilk büyük yerleşim bölgesi Mukrân'dır. Burası arazisinin çoğunluğu çöl olan geniş bir bölgedir. Bölgenin darlık ve kıtlık ülkesi olduğu rivayet edilmektedir (İstahrî, 1927:177). Mukrân'ın başşehri konumundaki yerleşim birimi Bennecbûr'dur. Diğer şehirleri ise, Meşke, Kîç, Serây, Şehr, Berbûr, Hwaş, Demindân, Câlîk, Dizek, Deşt-i Ali, Tîz'dir (Makdisî, 1967:475). Bu yerleşim yerlerine ilaveten Makdisî başka bir kaynağa dayanarak Kabartûn, Râsk, Bih, Bend, Kasrkend, Asfika, Fehlfihre, Kanbelî, Ermâbil ve Evvel-i Tîz şehirlerinin de ismini zikretmektedir (Makdisî, 1967:476). İstahrî, Mukrân'a şu şehirleri ilave etmektedir. Bunlar Kîz, Kannezbûr, Harûc, Cedrân, Mâsekân, Kuzdâr'dır (İstahrî, 1927:170, 177).

Tûrân

Sind coğrafyasının diğer bir bölgesi Tûrân'dır. En önemli şehri Kuzdâr'dır (Makdisî, 1967:476). Makdisî'nin ifadesiyle çölde yer alan bu şehir kuru bir vadinin sağlı sollu kenarlarına kurulmuştur. Akarsu mevcut olmadığından şehirde herhangi bir köprü mevcut değildir. Bir yakada idarecisinin oturduğu bir kale bulunmaktadır. Diğer yaka ise Bûdîn şeklinde adlandırılır ve diğer tarafa göre genişliği ve nezihliği ile dikkat çekmektedir. Burada ticarethaneler ve dükkânlar bulunmaktadır. Kuzdâr küçüklüğüne rağmen işlevseldir. Buraya Horasân, Fâris, Kirmân ve Hind bölgelerinden insanların geldikleri rivayet olunmaktadır. İçme suyu insanları rahatsız edecek ve karınlarını şişirecek kadar kötüdür. Şehrin idarecisi tebaasına adil davranmaktadır ve mütevazı özelliğiyle bilinmektedir (Makdisî, 1967:478).

Budhâ

Sind'in bu bölgesinin varlığı konusunda İslam coğrafyacılarının hepsi hemfikir değildir. İstahrî ve Hudûdü'l-Âlem'in müellifi gibi coğrafyacılar böyle bir bölgenin varlığını kabul etmekte ve buraya bağlı yerleşim birimlerinden bahsetmektedirler (İstahrî, 1927:176-179; Hudûd al-Âlam, 1970:123). Buna göre Budhâ Mihrân nehrinin batısında yer almaktadır (İstahrî, 1927:176). Makdisî ve İbn Hurdâzbih gibi müellifler ise eserlerinde böyle bir bölgeden bahsetmezler ve diğer coğrafyacıların Budhâ'nın yerleşim birimleri olarak verdikleri şehirleri Sind'in başka bir bölgesinin şehirleri olarak verirler. Örneğin; İstahrî Kandebîl şehrini Budhâ'nın bir yerleşim birimi olarak verirken Makdisî ise burasını Tûrân bölgesi içinde göstermektedir. Bâyl (İstahrî, 1927:178) ve İble'de (Hudûd al-Âlam, 1970:123) Budhâ'nın şehirleri arasında zikredilmektedir.

Sind

Sind bölgesinin başşehri ve en önemli yerleşim merkezi Mansura'dır (Makdisî, 1967:476). Mihrân nehrinin ortasında ada gibi duran büyük bir şehirdir (Hudûd al-Âlam, 1970:122). Bölgenin diğer bir önemli şehri Deybul olarak bilinir. Burası, Sind'in deniz kıyısındaki bir şehridir. Müslümanlardan başka çoğunluğu kâfir olan yüz köyü bulunmaktadır. Denizi parlak olan bu şehirde ticaret önemli bir meşgaledir. Sind ve Arap dili konuşulmaktadır (Araplar hakkında bilgi için bk. Tözluyurt, 2020: 67-80). Deybul bölgenin liman şehri olup bu durum şehirde gelirin çok olmasını sağlamıştır (Makdisî, 1967:479; Hudûd al-Âlam, 1970:123; İstahrî, 1927:175). Mencâberî ve Sedûsan şehirleri Mihrân nehrinin kenarında kurulmuş halkı zengin şehirlerdir (Hudûd al-Âlam, 1970:122). Nîrûn ve Mesvâhî, ahâlisi deniz ticareti ile uğraşan şehirlerdir. Ancak bunlar zengin şehirler değildir (Hudûd al-Âlam, 1970:122). Mihrân nehrinin kenarında olan bir başka büyük şehir Benc Bûr (Penc Pûr) dur (Hudûd al-Âlam, 1970:123). Rûr, Multân'a yakın bir şehirdir. Etrafında iki tane kale duvarı vardır. Mihrân nehrinin kıyısında ve Mansura sınırındadır (İstahrî, 1927:175). Bîrûn, Mansura ile Dübeyl arasındadır. Menhâtârâ Mihrân nehrinin

batısındadır. Kallerî ve Ennerî, Mihrân nehrinin doğusunda ve Mansura'dan Multân'a giden yol üzerinde olan şehirlerdir. Bâniye küçük bir şehirdir. Bulerâ batı yönünde Mihrân nehri kıyısındadır (İstahrî, 1927:175).

Veyhind (Hind)

Sind coğrafyasının Veyhind bölgesi Makdisî'nin ifadesiyle Hind olarak da isimlendirilmektedir (Makdisî, 1967:477). Bölgenin şehirleri, Kâmuhol, Kenbâye, Sûbâre, Sendân, Saymûr, Multân, Cenderûr, Besmed, Vezehân, Bîter, Nûc, Luvâr, Semân ve Kûc'tur (Makdisî, 1967:477; İstahrî, 1927:172). Veyhind havası rutubetli, sıcağı fazla ve insanı rahatsız edici bir bölgedir (Makdisî, 1967:479-480).

Kinnevc

Kinnevc de Sind mıntikasının büyük bölgelerinden birisidir. Bölge sulak, bostanları bol bir yerdir. Özellikle küçükbaş hayvancılık yoğun bir şekilde yapılmaktadır. Bundan dolayı et bol ve ucuzdur. Ahâlisi güler yüzlü olmalarıyla tanınmışlardır. Kâr kazandıran ticarethaneleri mevcuttur (Makdisî, 1967:480). Kinnevc'in yerleşim birimlerinden bazıları Kudâr, Abâr, Kuhâre, Bârid, Vuceyn, Urhet, Zehû, Hir, Berhîreva'dır (Makdisî, 1967:478).

Multân

Multân'ın Mansura'nın yarısı kadar olduğu zikrolunmaktadır. Burası ayrıca Ferecu Beytû'z-Zeheb olarak isimlendirilmektedir. Bu ismin verilmesinin sebebi Müslümanların burasını fethettikleri ilk zamanlarda içinde buldukları darlık ve sıkıntı ortamından buldukları altın ile kurtulmalarıdır (İstahrî, 1927:173-175). Makdisî'nin ifadesiyle Multân'da içimi hoş bir su, mutlu bir yaşam, insanlık ve kibarlık, anlaşılır bir Farsça vardır. İnsanların bedenleri sağlam ancak anlayışları kıttır. Ten renkleri karaya yakın esmerdir (Makdisî, 1967:480).

İstahrî Multân'da Hindlilerin taptıkları ve çok uzak ülkelerden gelerek haccettikleri bir putun varlığından bahsetmektedir. Bu puta getirilen hediyelerin ve malların Multân emiri tarafından alındığı onun hizmetleri için harcandığı anlatılmaktadır (İstahrî, 1927:174).

Nûbîn

Hind bölgesinde yer alan bu yerleşim biriminin Serendîb'in erzak ve hububat deposu olduğu anlatılmaktadır (Hudûd al-Âlam, 1970:87).

Malay

Sahil boyunca kurulmuş dört şehrin tamamına verilen addır. Samûr, Sindân, Sûyâre (Sûbâra) ve Kebnâte (Kanbâya) ismi verilen bu şehirlerde Müslümanlarla Hindular birlikte yaşamaktadırlar. Şehirlerin halkı uzun saçlıdır ve bütün mevsimlerde izâr giyerler. İklim sıcaktır (Hudûd al-Âlam, 1970:88).

Bâbî

İdarecisi Müslüman olan bu yerleşim yeri Hind bölgesinde güzel bir şehirdir (Hudûd al-Âlam, 1970:88).

Kandahâr

İçinde altın ve gümüşten çok sayıda put olan büyük bir şehir olduğu anlatılmaktadır. Müslüman ve Hindular bir arada yaşamaktadırlar. Nimetleri bol bir şehirdir. Buraya bağlı birçok nahiye ve köy bulunmaktadır (Hudûd al-Âlam, 1970:88).

Hemânân

Hindistan münzevilerinin yeri olduğu söylenmektedir. Sakinleri Brahman dininden oldukları halde Hz. İbrahim'in neslinden geldiklerini iddia etmektedirler (Hudûd al-Âlam, 1970:88).

Belhârî

Horasan, Hindistan ve Irak tüccarlarının ikamet yeri olan bu merkez kalabalık nüfuslu bir yerleşim muhitidir (Hudûd al-Âlam, 1970:88).

Zemînd

Hind bölgesinin kalabalık bir şehridir. Burada Hind halkının başörtüleri için kumaş üretilmektedir (Hudûd al-Âlam, 1970:89).

Bulrî, Galrî, Narî, Rûr (Zûr)

Mihrân nehrinin doğusunda yer alan bu şehirlerin Sind ve Hind bölgesi sınırlarının birbirine karıştığı noktada yer aldığı anlatılmaktadır. Nimetleri bol olan şehirlerdir. Vaizlerin camilerde etkili vaaz verdikleri anlatılmaktadır. Rûr şehrinin iki sağlam suru vardır. Bu şehir tamamen rutubet kaplıdır (Hudûd al-Âlam, 1970:89).

Câbirserî

Kalabalık ve nimeti bol olan bir yerleşim birimidir (Hudûd al-Âlam, 1970:89).

Lahor

Çok sayıda nahiyesiyle büyük bir şehirdir. Multân emirinin idaresi altındadır. Burada büyük pazarlar kurulmaktadır. Şehirde Müslüman nüfusunun olmadığı zikredilmektedir (Hudûd al-Âlam, 1970:89).

Râmiyân (Râmayân)

Büyük bir tepenin üzerinde kurulmuş olan bir şehirdir. Şehirde Sâlhârî adı verilen Müslümanlar vardır. Diğer nüfus putperesttir (Hudûd al-Âlam, 1970:90).

Heytâl

Kınnevc'in yanında bir yerleşim birimidir. Burası küçüktür. Fakat insanları cihat ruhlu ve savaşçı kimselerdir (Hudûd al-Âlam, 1970:90).

Gerdîz

Bir dağın zirvesinde kurulan Gazne ve Hindistan arasında kalan bir sınır şehridir. Üç surlu güçlü bir kaleye sahiptir. Sakinlerinin harici olduğu anlatılmaktadır (Hudûd al-Âlam, 1970:91).

Husaynân

Sıcak bölgede bozkır boyunca uzanan bir şehirdir (Hudûd al-Âlam, 1970:91).

Benîhâr

Emirinin Müslüman bir görünüm sergilediği ve çok sayıda eşe sahip olduğu bir yerleşim birimidir. Halkının geneli putperesttir (Hudûd al-Âlam, 1970:91).

Lamğân

Bir nehrin ortasında kurulan bir şehirdir. Hindistan'ın ticaret merkezi ve tüccarların ikamet yeri olan bu şehirde put mabetleri bulunmaktadır (Hudûd al-Âlam, 1970:92).

Dînever

Lamğân'ın karşısında nehrin kıyısında kurulan bir şehirdir. Bütün Horasan'dan gelen tüccarların ikamet yeridir. Burası hem zengin hem de hoş bir şehirdir (Hudûd al-Âlam, 1970:92).

Vayhind

Büyük bir şehirdir. Az miktarda Müslümanın yaşadığı zikrolunmaktadır (Hudûd al-Âlam, 1970:92).

Keşmîr

Çok sayıda tüccarıyla büyük ve hoş bir yerleşim bölgesidir. Burada Hinduların hac için geldikleri birçok put mabedi bulunmaktadır (Hudûd al-Âlam, 1970:92; Bîrûnî, 1910:131-143).

Benares, Dihli (Delhi), Nehrevâle, Tencâur, Sûmenât, Hind coğrafyasının diğer önemli şehirleri arasındadır (Hudûd al-Âlam, 1970:92).

TARIM, HAYVANCILIK VE TİCARET

Hind Alt Kıtası Makdisî'nin ifadesiyle: "...altın, ticaret, ilaç, alet, peynir şekeri (beyaz şeker), erzak, pirinç, muz, hurma çeşitleri ve ilginç şeylerin bölgesidir." (Makdisî, 1967:474) Bu ifade bölgenin gerek tarım gerekse ticaret bakımından önemli bir konumda olduğunu göstermektedir. Genelde çok sıcak bir bölge olarak nitelenmekte olan bölge büyüklüğü oranında birçok iklimi bünyesinde barındırmaktadır. Yazın çok sıcak, kışın ise çok soğuk bir iklimin yaşandığı kesimler olduğu gibi orta kesimler ılıman bir iklimdedir. Çöl kısımlarında çöl iklimi hâkimdir. Ayrıca bol yağmur alan bölümleri mevcuttur. Sahil kesiminde daha farklı bir iklim tipi görünmektedir. Bu iklimsel özellikler farklı tarım ürünlerinin yetişmesine imkân tanımıştır.

Sıcak, tropikal ve çöl iklimlerinin meyvesi olan Hurma bölgede bol miktarda yetiştirilmektedir. Mukrân'ın şehirleri Bennecebûr ve Tîz bu meyvenin bol miktarda yetiştirildiği yerleşim birimleridir (Makdisî, 1967:480; İstahrî,

1927:177). Veyhind bölgesi de hurma yetiştirilen bir başka bölgedir (Makdisî, 1967:479-480). Kandâbil hurma yetiştirilen bir başka şehirdir (Hudûd al-Âlam, 1970:123). Ceviz, badem ağaçları, Hindistan cevizi ve muz da Veyhind'de yetiştirilmektedir (Makdisî, 1967:480). Kinnevc muz ve pirincin yetiştirildiği bir yerdir. Aynı zamanda burada sebze tarımının yapıldığı bostanlar mevcuttur (Makdisî, 1967:480). Kudâr'da pek çok sebzenin yetiştirildiği bostanlara sahiptir (Makdisî, 1967:480). Multân buğday ve peynir şekeri (beyaz şeker) ekiminin yapıldığı yerdir (Makdisî, 1967:480). Sendân piriç ve Hindistan cevizinin yetiştirildiği bir bölgedir. Zerdaliye benzeyen ve son derece ekşi olan bir meyveyle enbec (mango) ismindeki şeftali tarzı leziz bir meyve de bölgeye mahsus meyvelerdir (Makdisî, 1967:481-482). Mukrân, Râhûk, Deybûl, Ermâbil ve Kanbelî sebze tarımının yapıldığı yerleşim birimleridir. Aynı zamanda Saymûr ve Kenbâye'de piriç yetiştirilmektedir (Makdisî, 1967:482). Bu şehirlerde ayrıca muz ve enbec (mango) meyvesi de yetişmektedir (İstahrî, 1927:176). Mukrân'ın Fenzebûr denilen şehrinde hurma yetişmektedir. Kustâr üzümleri ve narıyla ön plana çıkmaktadır (Makdisî, 1967:486; İstahrî, 1927:177). Sind bölgesinin önemli şehri Mansura'da hurma ve şeker kamışının yetiştirildiği bir yer olarak dikkat çekmektedir (İstahrî, 1927:173). Harûc ve Cedrân'da peynir şekeri, hurma ve şeker kamışı üretilmektedir (İstahrî, 1927:177). Mukrân'ın Kîz, Kûşk-u Gand, Neh, Bend, Derk (Dizek), Eskef şehirlerinde de çok miktarda şeker kamışı yetiştirilmektedir (Hudûd al-Âlam, 1970:123). Nûbîn hububat tarımının yapıldığı bir yerdir (Hudûd al-Âlam, 1970:87). Malay bölgesinde biber üretilmektedir (Hudûd al-Âlam, 1970:87). Hind hurması ve Çin tarçını Câbirserî şehrinde yetiştirilmektedir (Hudûd al-Âlam, 1970:89). Lahor Hindistan cevizi ve bademleriyle dikkat çekmektedir (Hudûd al-Âlam, 1970:89; İbn Battûta Tancî, 2013:II/459).

Hind Alt kıtası tarımın yanında hayvancılığın da yoğun bir şekilde yapıldığı bölgedir. Küçükbaş ve büyükbaş hayvancılığın yanında deve yetiştiriciliği de bölge insanının uğraşı alanlarındandır. Arıcılık çalışmaları ahâlinin bir başka meşgalesidir. Mansura'da manda (Camız) yetiştiriciliği yapılmaktadır. Bunun yanında diğer büyükbaş hayvanlar da beslenmektedir (Makdisî, 1967:479). Veyhind bölgesinde büyükbaş yetiştiriciliğinin yanında arıcılık yapılmaktadır (Makdisî, 1967:479-480). Kinnevc küçükbaş hayvancılık ile ön plana çıkmaktadır (Makdisî, 1967:480). Multân'da deve yetiştiriciliği yapılmaktadır. İki hörgüçlü bu develeri herkes edinemez. Bunlara ancak melikler sahip olabilirler (Makdisî, 1967:482). Budhâ bölgesinde de deve yetiştiriciliği yaygındır. Fâlic ve Bahâtî develeri buraya mahsus develerdir (İstahrî, 1927:176). Sendân'da arıcılık yapılmaktadır (Makdisî, 1967:482). Kâmuhul, Saymûr ve Kenbâye'de de arıcılık en önemli meşgaleler arasındadır (İstahrî, 1927:176). Ayrıca Sendân'ın geniş meralarında büyükbaş ve küçükbaş yetiştiriciliği de yapılmaktadır (Makdisî, 1967:483). Râhûk şehrinde davarcılık ön plandadır (İstahrî, 1927:176). Harûc'un kıyı kesimlerinde balıkçılık önemli bir meşgaledir (Makdisî, 1967:484). Kustâr şehrinde büyükbaş hayvancılık ileri düzeydedir (Makdisî, 1967:486). Kîzkânân ve Kendâbil arasında kalan Bâyl isimli yerleşim yerinde küçükbaş hayvancılık yapılmaktadır (İstahrî, 1927:178). Tûrân bölgesinin şehirlerinde büyükbaş hayvancılığı ileri düzeydedir (Hudûd al-Âlam, 1970:123). Evcil hayvanların yanında özellikle Hind coğrafyasında fil, gergedan, tavus kuşu, papağan, guguk kuşu gibi pek çok değişik türde yabancı hayvana rastlamak mümkündür (Hudûd al-Âlam, 1970:86).

Deybûl, bölgesindeki şehirler için bir liman ve ticaret merkezidir. Bu bağlamda tüccarların buluşma noktasıdır (İstahrî, 1927:175; Hudûd al-Âlam, 1970:123). Makdisî şehrin bütün bölümlerinin ticaretle dolu olduğunu haber vermektedir (Makdisî, 1967:479). Ayrıca Budhâ'nın Kandebîl şehri de ticaret noktasında da bölgenin kalbi durumundadır. Fâlic ve Bahâtî develeri buradan Horasan ve Fars başta olmak üzere birçok yere ihraç olmaktadır (İstahrî, 1927:176). Mukrân bölgesi de tüccarların uğrak yerleri arasındadır. Tîz şehri burasının ticarî limanı konumundadır. Mâsekân şehri bir alışveriş merkezi olması hasebiyle ticaret için önemli bir kavşak noktasıdır. Peynir şekerinin buradan uzak ülkelere ihraç edildiği anlatılmaktadır (İstahrî, 1927:177; Hudûd al-Âlam, 1970:123). Bennecebûr şehrinde gelen ticaret kafilelerinin konaklaması ve mallarını saklamaları için bakımlı hanlar mevcuttur (Makdisî, 1967:478). Tûrân bölgesinin merkez şehri Kuzdâr'da büyük ticaret ünitelerinin varlığından ve buraya Horasan, Fâris, Kirmân ve Hint beldelerinden tüccarların geldiğinden bahsedilmektedir (Makdisî, 1967:478). Hudûdü'l-Âlem'de Sind coğrafyası çok sayıda tüccar barındıran bir bölge olarak tanıtılmaktadır. Deri, kösele, ayakkabı, hurma ve şeker kamışı gibi şeylerin en önemli ihraç kalemi olduğu vurgulanmaktadır (Hudûd al-Âlam, 1970:122). Mansura şehri zengin tüccarların mekânıdır (Hudûd al-Âlam, 1970:122; Makdisî, 1967:478). Bîrûn ve Mevâhî şehirlerinde deniz ticareti gelişmiştir (Hudûd al-Âlam, 1970:122). Râhuk şehri de tüccarların mekânı olarak anlatılmaktadır (Hudûd al-Âlam, 1970:123). Kinnevc şehrinde büyük kârlar sağlayan ticarethaneler bulunmaktadır (Makdisî, 1967:479). Multân bölgesinde de ticaretin canlı olduğu gerek ticaret yapmak gerekse alışveriş yapmak için buraya gelen yabancılara gayet iyi davranıldığı vurgulanmaktadır (Makdisî, 1967:480).

Hind coğrafyası misk, kartal ağacı, esmer amber ve kafur gibi birçok parfümeri maddesinin üretilmesi ve ihracında da ön plandadır. Bunun yanında inci, yakut, elmas, mercan gibi çeşitli değerli eşyaların elde edilmesi noktasında da önemli bir konumdadır. Fildişi, türlü türlü ilaçlar ve çok değerli tekstil ürünleri de uzak diyarlara ihraç edilmektedir (Hudûd al-Âlam, 1970:86; Makdisî, 1967:482). Ticaret gemilerinin Maskat'tan (Muskat) doğrudan yola çıkarak Malay'a kadar geldikleri, daha sonra rüzgârın yardımıyla Arap denizine geçtikleri anlatılmaktadır

(Akhbâr al-Sîn wa'l-Hind in Arabic Classical Accounts of India, 1989:38). Güneydoğu sahilinde bulunan Bullîn de de gemilerin, iki üç ay kendilerini Çin'e veya Bengal körfezinin kuzeyine götürmesi için rüzgâr bekledikleri anlatılmaktadır (Akhbâr al-Sîn wa'l-Hind in Arabic Classical Accounts of India, 1989:22). Bölgede Koromandel kıyısının geçiş noktası olduğu, Bengal körfezindeki Andaman ve Nikobar gibi adalara giden ticaret gemilerinin muhakkak bu noktaya uğramak zorunda oldukları vurgulanmaktadır (Sayyid Maqbul Ahmad, 1998: XVIII/73; İbn Battûta Tancî, 2013: II/825-830).

BÖLGENİN ACAYİPLİKLERİ VE İLGİNÇ OLAYLAR

İslam coğrafyacılarının Hind Alt Kıtası'nı tanımlarken buluştukları ortak noktalardan birisi bölgenin zıtlıklar ülkesi olduğudur (İbn Hurdâzbih, trz: 71; Hudûd al-Âlam, 1970:86; İstahrî, 1927:174; Makdisî, 1967:482). Bu zıtlığı iklimde, hayvan ve bitki popülasyonunun çeşitliliğinde, insanların yaşantılarında, dini değer ve aktivitelerde, diğer kültürel formlarda görmek mümkündür. Belki de Hind Alt Kıtası'nın çekiciliği buradan kaynaklanmaktadır.

Makdisî Mukrân ehlinin sıtma hastalığından mustarip olduğunu anlatmaktadır. Ten renkleri buğday olan bu insanlar aynı zamanda vahşilikleriyle ön plana çıkmaktadırlar. Kadife en fazla tercih edilen giysidir. Saçlarını uzatıp sarkıtmayı çok severler. Kulaklarını Hindliler gibi yarmaktadırlar (Makdisî, 1967:482).

Multân'da insanların büyük önem verdikleri putların varlığından bahsedilmektedir. Bihebruva ismi verilen en heybetli putun tılsımının olduğuna inanılmaktadır. Bu tılsıma ulaşmak için putun içerisine elini sokan kimsenin elinin orada kaldığı ve bir daha elini çıkaramadığı anlatılmaktadır. Putların bulunduğu bölgede balık gibi yeşil bir pınarın varlığından, pınarın suyunun buzdan daha soğuk olduğundan, buradaki taşların yaraları iyileştirdiğinden bahsedilmektedir (Makdisî, 1967:482; İbn Rüste, 1967:135-137; İstahrî, 1927:174-175). Puta yaklaşmak için puttan izin alarak kendisini öldüren bir kişi şöyle anlatılmaktadır: Bu kişi uzun bir ahşap kazık alarak ucunu sivriltmektedir. Sonra kazığı sivri ucu havaya gelecek şekilde yere çakmaktadır. Kazığın üzerine çıkarak karın üstü yatmakta ve kazık sırtından çıkana kadar bastırmaktadır (İbn Rüste, 1967:136).

Hind Alt Kıtası'nı Fâris ve Kirmân'a bağlayan dağlık yol güzergâhında bölge insanının çok fazla korktukları Kufs isminde bir kavimden bahsedilmektedir. Bu kavim Kirmân dağından buraya doğru gelmişlerdir. Bunlar nasipsiz insanlardır ve yüzleri vahşi, kalpleri katı ve şeditir, vücut olarak ise sağlamdırlar. Hiçbir kimsede mal bırakmazlar, mal ile de kâni olmazlar. Onları bir adamın başına düz bir yer üzerinde yarılncaya kadar taşla vurduklarını görürsün (Makdisî, 1967:484). Bunlar Allah'ın açlık ve susuzluk üzerine yarattıkları insanlardan en sabırlı olanlarıdır. Onların azıkları ceviz gibi bir şeydir. Bunları Nebak denen bir ağaçtan toplamaktadırlar. Bu insanların Müslümanlara karşı Rumlardan ve gayri müslim Türklere daha şiddetli oldukları anlatılmaktadır. Bir adamı esir ettikleri zaman karnı aç ve ayağı çıplak bir şekilde, yirmi fersah yürütürler. Onlar çok fazla binek kullanmazlar. Bundan dolayı onlara yürüyen adamlar denmektedir (Makdisî, 1967:484).

Hudûd'ü'l-Âlem müellifi Hind bölgesini tanımlarken nebîd diye ifade ettiği bir çeşit şarabın bölgenin her yerinde yasak olduğundan zinanın ise mübah olduğundan bahsetmektedir. Bölge ahalisini anlatırken de "büyük oranda putperesttir" ifadesini kullanmaktadır (Hudûd al-Âlam, 1970:86; İbn Rüste, 1967:132). Kummâr idarecisinin, özellikle asker ya da komutanlarından birisi şarap içtiği zaman demirden yüz halkayı ateşte kızdırdığı sonra bunların hepsini şarap içen kişinin eline koydurduğu anlatılmaktadır. Böyle yapılan kişilerden bazıları acıdan ölebilmekteydiler (İbn Rüste, 1967:133). Hemânân halkının Hindu dininden oldukları halde kendilerini Hz. İbrahim'in neslinden gelenler şeklinde tanımladıkları anlatılmaktadır (Hudûd al-Âlam, 1970:88). Berihûn isimli yerleşim yerinde üç yüz put mabedinin bulunduğu, her kim içinde yıkanırsa bütün afetlerden korunduğu söylenen bir nehrin varlığı nakledilmektedir. İdarecileri öldüğünde onun emrinde çalışan kişilerin de kendilerini öldürdükleri rivayet olunmaktadır (Hudûd al-Âlam, 1970:90). Benihâr idarecisinin Müslüman, Afgan ve Hindulardan oluşan otuzun üzerinde eşinin varlığından bahsedilmektedir (Hudûd al-Âlam, 1970:91).

İbn Hurdâzbih Hindistan'daki insan tiplerini şöyle açıklamaktadır: Hiç içki ve şarap içmeyen Berâhime, sadece üç kadeh içki içip Brahmanlar da dâhil kimseyle evlenmeyip kendi içlerinde evlenen Kisetriyye, tarımla uğraşanlar Şûderiyye, Zanaat ve meslek erbabı Beyşiyye, eğlenerek ve şarkı söyleyerek vakit geçirenler Sendâliyye'dir. Bir de ten rengi esmer olanlar vardır. Bunlar da eğlenip, çalıp oynayarak vakit geçirmektedirler. Bunlara da Zenbiyye denmektedir (İbn Hurdâzbih, trz: 71).

Hind bölgesinde insanların sihir ile istedikleri her şeyi elde edebileceklerini iddia ettikleri ifade edilmektedir. Onlar bu yolla ruhi hastalıkları tedavi etmekte, insanların zihinlerini okuyabilmekteydiler. Bu güçleriyle yağmuru ve soğuğu engelleyeceklerini söylemekte, hatta bu söylediklerini yaparak gören insanları hayret içerisinde bırakmaktadırlar (İbn Hurdâzbih, trz: 72).

Hind bölgesinin acayipliklerini işleme bakımından Bîrûnî'nin Tahkîku mâ li'l-Hind isimli eseri önemli bir konumdadır. Hind dünyasının neredeyse bütün yönlerinin işlendiği bu eserde konumuzla ilgili hususların hepsini

ele almak çalışmanın hacmini bir hayli arttıracaktır. Bu nedenle bir örnek ile yetinmek istiyoruz: “İnsanlar Dânak’ın düzlüklerinde sharava denilen bir hayvanın yaşadığına inanmaktaydı. Rivayete göre bu hayvan dört ayaklı olup, sırtında da bu dört ayağa benzeyen yukarıya dönük dört azası vardı. Yine onun küçük bir hortumu ve iki büyük boynuzu vardı. Öyle ki boynuzlarıyla file vurunca onu ikiye böldüğü söylenirdi. Bu hayvan su sığırı (camız) şeklinde olup gergedandan büyüktü. Yaygın rivayete göre bu hayvan, koyunları boynuzlarına takıp attığında o hayvanın tamamı veya bir parçası onun sırtındaki ayakların arasına düşer, burada uzun süre kalarak kokuşur ve kurtlanırdı. Kurtlar bu leşi yedikleri gibi onun da derisine zarar vermeye başladılar. Zavallı hayvan kurtların eziyetinden kurtulmak için ağaçlara sürtünüp kaşına kaşına helak olurdu. Söylediklerine göre bu hayvan çok defa gök gürültüsünü işitince onu hayvan zannedip sesin geldiği tarafa yönelirdi. O taraftaki yüksek bir kayanın üzerine çıkar, sonra da şimşeğe doğru sıçrayarak düşüp parçalanırdı.” (Bîrûnî, 1910:135; İbn Battûta Tancî, 2013: II. Cilt muhtelif yerler).

SONUÇ

İslam coğrafyacıları özelinde Hind Alt Kıtası’nın bazı özelliklerini incelediğimiz çalışmamızda elde ettiğimiz sonuçları şu şekilde vermemiz mümkündür:

Coğrafya eserleri incelendiğinde Hind Alt Kıtası’nda tarım faaliyetlerinin oldukça yoğun olduğu tespit edilmektedir. Bölgede birçok değişik ürün yetiştirilmektedir. Bu ürünlerden bazıları şunlardır: Hurma, Ceviz, badem, Hindistan cevizi, muz, buğday, pirinç, peynir şekeri (beyaz şeker), enbec (mango), şeker kamışı ve çeşitli sebze.

Hind Alt kıtası tarım ile beraber hayvancılığın da yoğun bir şekilde yapıldığı bölgedir. Küçükbaş ve büyükbaş hayvancılığı, deve yetiştiriciliği bölge insanının hayvancılık faaliyetleri bağlamında uğraşı alanlarını oluşturmaktadır. Ayrıca Arıcılık da ahâlinin bir başka meşgalesidir. Bölgenin özellikle Hindistan taraflarında fil, gergedan, tavus kuşu, papağan, guguk kuşu gibi pek çok değişik türde yabani hayvana rastlanmaktadır.

Hind Alt kıtasına ait liman ve ticaret noktaları konusunda da İslam coğrafyacıları bilgiler vermektedirler. Buna göre Deybûl, bölgesindeki şehirler için bir liman ve ticaret merkezidir. Bu bağlamda tüccarların buluşma noktasıdır. Budhâ’nın Kandebîl şehri de ticaret noktasında da bölgenin kalbi durumundadır. Yine Mukrân bölgesi tüccarların uğrak yerleri arasındadır. Tîz şehri burasının ticarî limanıdır. Mâsekân şehri bir alışveriş merkezi olması hasebiyle ticaretin yoğun olarak yapıldığı yer durumundadır. Bennecebûr şehrinde gelen ticaret kabilelerinin konaklaması ve mallarını saklamaları için bakımlı hanlar mevcuttur. Tûrân bölgesinin merkez şehri Kuzdâr’da büyük ticaret ünitelerinin varlığından ve buraya Horasan, Fâris, Kirmân ve Hint beldelerinden tüccarların geldiğinden bahsedilmektedir. Mansura şehri zengin tüccarların mekânıdır. Bîrûn ve Mevâhî şehirlerinde deniz ticareti gelişmiştir. Râhuk şehri de tüccarların mekânı olarak anlatılmaktadır. Kinnevc şehrinde büyük kârlar sağlayan ticarethaneler bulunmaktadır. Multân bölgesinde de ticaretin canlı olduğu, gerek ticaret yapmak gerekse alışveriş yapmak için buraya gelen yabancılara gayet iyi davranıldığı vurgulanmaktadır.

Hind Alt Kıtası misk, kartal ağacı, esmer amber ve kafur gibi birçok parfümeri maddesinin üretilmesi ve ihracında ön plandadır. Bunun yanında inci, yakut, elmas, mercan gibi çeşitli değerli eşyaların elde edilmesi noktasında da önemli bir konumdadır. Fildişi, türlü türlü ilaçlar ve çok değerli tekstil ürünleri de uzak diyarlara ihraç edilmektedir. Ayrıca deri, kösele, ayakkabı, hurma ve şeker kamışı gibi ürünler de önemli birer ihraç kalemidirler.

Ticaret gemilerinin güzergâhlarına gelince: Maskat’tan (Muskat) doğrudan yola çıkarak Malay’a kadar gelmektedirler. Daha sonra rüzgârın yardımıyla Arap denizine geçmektedirler. Güneydoğu sahilinde bulunan Bullîn de gemilerin uğrak yerleri arasındadır. Buradan Çin’e veya Bengal körfezinin kuzeyine gitmektedirler. Bölgede Koromandel kıyısı önemli bir geçiş noktasıdır. Bengal körfezindeki Andaman ve Nikobar gibi adalara giden ticaret gemileri muhakkak bu noktaya uğramak zorundadır.

İslam coğrafyacılarının Hind Alt Kıtası’nı tanımlarken buldukları ortak noktalardan birisi bölgenin zıtlıklar ülkesi olduğudur. Bu zıtlıkları her bir noktada görmek mümkündür. Söz konusu zıtlıklar ve diğer türlü acayiplikler konusunda coğrafya kitaplarında fazlasıyla örnek bulanabilmektedir.

KAYNAKÇA

Akhbâr al-Sîn wa’l-Hind in Arabic Classical Accounts of India (1989). trc. ve nşr. S. Maqbul Ahmad, Calcutta.

Bîrûnî (2018). Tahkîku mâ li’l-Hind (Bîrûnî’nin Gözüyle Hindistan), çev. Kıvameddin Burslan, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.

Bîrûnî (1910). Tahkîku mâ li’l-Hind: Alberuni’s India, trc. E. Sachau, London.

Hudûd al-Âlam, “The Regions of The World” (1970) çeviren ve yayına hazırlayan. V Minorsky, London.

İbn Battûta Tancî (2013). İbn Battûta Seyahatnâmesi, çeviri, inceleme ve notlar: A. Sait Aykut, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.

1992).

İbn Hurdazbih (trz.). Kitâbü'l-Mesâlik ve'l-Memâlik, thk. M. J. De Geoje, Portsaid – Mısır.

İbn Rüste (1967). Kitâbu'l-A'lâku'n-Nefise.

İstahrî (1927) Kitâbü'l-Mesâliki'l-Memâlik, Brill.

Makdisî (1967). Ahsenü't-Tekâsîm fî Ma'rifeti'l-Ekâlîm, thk. M. J. De Geoje, Leyden.

Sayyid Maqbul Ahmad, (1998) “Hindistan (Ortaçağ Müslüman Coğrafyacılarına Göre Hindistan)”, DİA, İstanbul, XVIII/73.

Tirazî (1403/1983). Mevsûatü't-Târîhi'l-İslâmî ve'l-Hadâratî'l-İslâmiyye li-Bilâdi's-Sind ve'l-Bencâb, I-II, 403/1983.

Tözluyurt, M. (2020). Kur'an Gelenek İlişkisi. İlahiyat Yayınları, Ankara.